

t. Hier zullen
n. Lankhuizen.
vinden. Het
erklaard heeft
die militairen
dapperen, dien
in ten onrechte
a).

in Prof. Greij-
opkomen. Hij
in mijn boek
Kuyper Sr. en
ringen en „Re-
de opkomst en
ken, die uit de
veroordeeld, en
niet geroepen
de Hervormde
n).

diging. Indien
mijn geschrift
an dit alles is
den. Nergens
A. Kuyper Sr.,
n boek is gee-
et collegialisti-
erk, en evenmin
er het Synodale
en enkele uit-
nus ook maar
ergaande con-

dat het kerk-
hiërarchie zou
archie". Prof.
lit kerkrecht —
at van Voetius,
ndere gerefor-
Reformatie —
de synode be-
kolom).

ut, die hij mij
erkt door „ge-
en scherpe be-
mers mijn cri-
m tusschen de
t van de kerk
ge Schrift, in
g, en naar het
e theologen uit
ynode toekomst.
e systeem van
stem „synode“
te onderscheid
e-synodale
formeerde) en
l heeft Prof.
de in het oog

ten mijn boek
lijk zijn; maar
verantwoorde

jk. Prof. Greij-
mij ten eenen-
het kerkrecht
d van Voetius,
doetijd der Re-
ken voeren „In
e op mensche-
dale geweld-
van eere-weg
n hier gezegd
wegneemt van
van anderen.
en zijn even af-
doefening als

ta, of ik ge-
was gebleven
ja: temeer,
at Hij uit eene
voor de ge-
d zooals de
haar nicht.
Zoon Gods:
chtig God en

eld, keken zij
lere meening

ay mij, dat ik
s: waarop ik
nheer, ik be-
er een vage-
an den Zoon
van hen die
or het geloof
de ovens en
ertelsels der

woordend in
de hel kon

deke Jezus, met
ft geleefd, maar
hebben, zoodat
in in de Smal-
de Form. Conc.

en, dat de ge-
us geen virgini-
alve de maagde-
(virginiteit post

Op geen enkel punt heeft Prof. Greijdanus aan-
getoond, dat mijn uiteenzetting van de denkbeelden
van de Gereformeerde theologen uit de 17e eeuw on-
juist is. Hij herleze nog eens mijn werk, en toetse mijn
weergave van de opvattingen dezer canonici aan de
uitspraken van deze theologen zelf.

De lezer van Prof. Greijdanus' critiek leze ook
mijn werk, en passe het audi et alteram partem (hoor
ook de andere partij) toe.

Hij oordeele een rechtvaardig oordeel.

Nieuwendam, 17 Juli 1937. M. BOUWMAN.

Prof. Greijdanus antwoordt hierop als volgt:

Door de vriendelijkheid van Prof. Schilder kreeg ik
tevens inzage van bovenstaande stuk, en gelegenheid,
er enkele opmerkingen bij te maken ter wegneming van
blijkbare misvatting.

Dr. Bouwman schrijft, dat ik hem bedoelingen toe-
schrijf, die hem ten eenenmale vreemd zijn. Maar over
zijn bedoelingen heb ik in mijn recensie met geen
woord gesproken. Ik heb het slechts over zijn boek
gehad, en genoemd, wat daaruit consequent volgt. Maar
of Dr. Bouwman dat ook zelf inzag en bedoelde, daar-
mede heb ik mij niet bezig gehouden. Want ik had niet
zijn bedoelingen, die ik niet ken, te recenseren, maar
zijn boek. En daaraan heb ik mij gehouden.

Zegt Dr. Bouwman, dat hij de eere van Prof. Rutgers
niet heeft aangevat, en dat in zijn boek geen woord te
vinden is van sympathie voor het collegialistische regeer-
systeem der Hervormde kerk, noch eene opwekking om
terug te keeren onder het Synodale bestuur van de
Hervormde kerk, dan geldt ook dienaangaande, dat ik
dat niet beweerd heb.

Ik heb niet gezegd, dat Dr. Bouwman oneerbiedig over
Prof. Rutgers schreef. Maar ik schreef, dat zijn proef-
schrift, „als de er in gegeven voorstellingen juist
zijn, de eere van Dr. F. L. Rutgers (en ook van Dr. A.
Kuyper Sr. e.a.) als kenner van Voetius' kerkrecht en
als Gereformeerde canonici vernietigt."

Want natuurlijk, hoe eerbiedig men ook over iemand
spreke of schrijve, maar wanneer men aantoonde, dat
hij op eenig belangrijk punt van wetenschap zich geheel
vergist heeft, dan is daarmede zijn gezag op dat gebied
of punt weg, hoeveel eerbied men hem overigens toe-
drage of betoone.

En zoo schrijf ik ook niet, dat Dr. Bouwman de Dole-
antie veroordeelt, of oproept tot wederkeer onder het
Synodale bestuur der Hervormde kerk, maar ik schreef:
„Dit boek... veroordeelt opkomst en bestaan van de
Gereformeerde kerken, die uit de Doleantie ont-
stonden, en stelt deze voor de vraag, of zij niet ge-
roepen zijn, onder het Synodale Bestuur van de Her-
vormde kerk terug te keeren."

Of Dr. Bouwman ook zelf dit meent, is eene vraag,
waarover ik niet te oordeelen had.

Dat mijne conclusies onjuist zijn, heeft Dr. Bouwman
zelfs niet pogen aan te toonen. Dus heb ik in dezen ook
geen tegenargumenten te weerleggen.

Schrijft Dr. Bouwman, dat ik het wezenlijke onder-
scheid tusschen het Presbyteriale-synodale stelsel van
kerkregering (het Gereformeerde) en het collegialis-
tische stelsel in mijn kritiek niet voldoende in het oog
gehouden heb, dan kan daarop mijn antwoord zijn, dat
mijne taak niet was, eene vergelijking van deze twee
stelsels van kerkregering te geven, en dat ik het colle-
gialistische stelsel zelfs niet noem.

Voorts moet natuurlijk niet vergeten worden, dat twee
zaken, ook voorgedragen stelsels van kerkregering, in
onderscheiden punten kunnen verschillen, maar in be-
langrijke andere punten overeenkomen of groote ver-
wantschap kunnen vertoonen.

loochen; maar ik zeide hem, dat ik van meening
was, dat er een hel is voor de onrechtvaardigen
en de boozen, zooals het woord Gods ons leert,
maar dat ik niet hecht aan zulk een vagevuur als
de priesters hebben uitgevonden, omdat de Schrift
er ons niets over leert. Alsdan zeide hij mij, dat
ik zou weten, of er een hel is, wanneer ik ver-
doemd zou zijn. Waarop ik hem antwoordde, dat
ik mijn Rechter in den hemel heb, die er heel
anders over zal oordeelen, en dat ik daarvan heel
zeker was door Zijn Woord.

(Vertrek uit Doornik.)

Ondertusschen zag men daar komen den heer
de Tramery, den kapitein, die ons moest mede-
nemen tot St. Amand. Maar deze droeg me een
zeer kwaad hart toe, wegens het gesprek dat ik
met hem en met zijn priester gehad had, zooals
ik boven gezegd heb. Hij wendde zich dus heel
ruw tot mij, en zeide mij: Vooruit, vooruit: ver-
volgens liet hij mij op een wagen klimmen zonder
stroo of eenig gemak, en om mij nog meer
leed te doen, liet hij mijn beide beenen in twee
zeer zware boeien sluiten. Vervolgens liet hij mijn
beide handen samenbinden met een dik touw dat
mij veel pijn veroorzaakte den heelen weg lang,
en behalve dat liet hij mij nog door een ander
touw van achteren vastbinden.

Evenwel God schonk mij deze genade dat ik
zeide: Mijn God, ik loof U, en ik dank U voor
Uwe goedheid jegens mij. Gij troost mij en sterkt
mij: en mijn blik op voornoemden persoon wer-
pend, zeide ik hem hetgeen de heilige Jacobus
zegt: een onbarmhartig oordeel zal gaan over den-
gene die geen barmhartigheid gedaan heeft. Ver-
volgens in dien nood verhef ik mijne oogen ten
hemel, mijn God aanroepend, dat Hij mij zou
troosten en steeds meer zou sterken: hetgeen Hij

Dat de lezers mijner bespreking van zijn boek een
volkomen onjuisten indruk ontvangen, heeft Dr. Bouw-
man wel bewoerd, doch niet bewezen.

Natuurlijk is in dergelijke zaken steeds nauwkeu-
rige lezing vereischt.

S. GREIJDANUS

Tot zoover Prof. Greijdanus. Als redacteur gevoel ik
er behoefte aan, dezen zoowel voor zijn uitvoerige en
zaakrijke bespreking, als ook voor deze vriendelijke be-
antwoording hartelijk te danken, en te verklaren, dat
ik met zijn bespreking ook nu ten volle instem. Er
was onlangs een blad, dat het vermoeden uitsprak, dat
er ook wel over deze dissertatie zou worden gepolemi-
seerd, want — zoo werd er ongeveer aan toegevoegd —
„waarover polemiseert men tegenwoordig al niet?"
Tegenover dergelijke uittalingen wijs ik er op, dat men
reeds thans van Hervormde zijde de dissertatie van Dr.
Bouwman aangrijpt, om aan te toonen, dat de doleantie
een misgreep geweest is. De met dit boek samen-
hangende vragen zijn van de grootste betekenis; de
bespreking er van dus ook. Als men inzake zulke prin-
cippiële kwesties bij voorbaat een ingrijpende bespreking
rangschikt onder de rubriek bagatellen, dan is dat m.i.
défaitistisch.

K. S.

Aan de Kerkeraden der Gereformeerde Kerken.

Deputaten der Generale Synode der Geref. Kerken
ter behartiging van de geestelijke belangen van onze
militairen ontvingen een verzoek van den Raad van
Leger- en Vlootpredikanten, om deze kerken te verzoeken
hij opkomt van dienstplichtigen in werkelijken
dienst en bij de herhalingsoefeningen den Zondag daar-
aan voorafgaande, onze jonge mannen in het openbaar
gebed der gemeente bijzonder te gedenken.

Dit verzoek wordt door Deputaten gaarne doorgegeven.
Zij dringen er bij de kerken op aan de belangen van
leger en vloot steeds in den gebede te gedenken en
inzonderheid op Zondag 5 September, omdat enkele
duizendtallen in die week voor herhalingsoefeningen
zullen opkomen.

Moge de Geest des Heeren zoo in ons leger en op
onze vloot werken, dat zoowel superieuren als onder-
geschikten daar zich gedragen naar Gods ordinantiën.

Namens Deputaten b.g.:

Dr. A. H. VAN MINNEN, Praeses.

Dr. T. J. HAGEN, Scriba.

(Dit verzoek kwam voor het vorig nummer te laat
ter drukkerij. Uitg.)

Een zakelijk „persoonlijk woord” van Calvijn aan
Caroli.

Dat Calvijn niet ontbloot was van liefde tot zijn
vijanden, die hem op de meest valsche wijze be-
lasterden, kunnen wij treffend opmerken in een
brief, dien Calvijn aan Caroli schreef op den 10den
Augustus 1540. Volgens enkele berichten is dat
juist zijn trouwdag geweest. Dan heeft de harde
werker op dien „vrijen dag” gelegenheid gevonden,
om een brief van Caroli, waarin deze zich be-
klaagde, dat Calvijn hem onmogelijk gemaakt had
in de Gereformeerde kerken, te beantwoorden. Er
zijn soms van die onaangename dingen, die men
laat liggen, tot er eens een uurtje komt, dat „die

ook gedaan heeft. Want, zooals ik daar uitgestrekt
was, gebonden en geboeid als een arm schaaft ter
slachtbank bestemd: ziet daar beweegt mijn God
het hart van een der Commissarissen welke mij
eenig stroo liet geven om mij te gerieven, zich zeer
menschelijk jegens mij betoonend. Ik bid den
Heere, dat Hij hem welgezind zij: en dat hij ge-
nade vinde voor zijn aangezicht.

Ziedaar dan, hoe men ons onder talrijk geleide
van soldaten dwars door geheel Doornik heen-
leidde, waar de arme geloovigen bleven staan, ons
met medelijden aanziende: en geen woord dur-
vende uiten. Eindelijk kwamen wij aan te St.
Amand, een hevige koude verdurende, en daar
waren twee honderd soldaten uit Valenciennes
gekomen die ons opwachttten.

(Te Valenciennes in de gevangenis.)

Men liet ons van wagen verwisselen om ons
mede te nemen naar deze stad Valenciennes, waar
men mij ondergebracht heeft in de vreemdste ge-
vangenis die er bestaat, en waar men in het ge-
heel niet gewoon was iemand in te zellen. Deze
gevangenis is een zeer duistere plaats, welke
wegens zijn duisternis Brunain (’t Bruintje”) ge-
noemd wordt, waar ik lucht krijg door een ijzeren
rooster, op een klein stinkend gat, waar de afval
en vuilnis van een ander huis in vallen: zelfs de
dronkenmannen (met permissie van de nette men-
schen) urineeren recht tegen mijn venster aan,
hetgeen een groote stank geeft; maar God bewijst
mij deze genade dat ik alles laat voorbijgaan en
opgewekt verduur wanneer ik bedenke, dat het
voor Jezus Christus is, en voor Zijn heilig Woord.
Zoo ben ik ook aan handen en voeten geboeid, in
afwachting van mijn Heer Jezus Christus, welke
naar ik hoop tot mijn verlossing moet komen, of-
schoon de wereld er anders over oordeelt.

kwestie” ook eens opgeruimd kan worden.

Zooals altijd heeft Calvijn ook hier ernstig werk
geleverd. 't Werd nog een groote brief.

Hij begint aldus:

„Genade zij met u en vrede van den Heere, die
u en ons gezond verstand moge verleen. Ik had
liever gezien, dat gij hierheen gekomen waart om
mondeling met ons over verzoening te spreken,
dan dat gij dit nu met een brief beproeft —
vooral als het een brief is als de uwe. Gij gaat
hevig te keer om den schijn van u af te werpen,
alsof gij niet zonder oorzaak de kerk in verwar-
ring gebracht hebt. Alsof er ooit een eerbare oor-
zaak zou zijn om verwarring in de kerk te bren-
gen. Nemen wij eens aan, dat de broeders eens
niet genoeg rekening gehouden hebben met u.
Geeft u dat het recht, om daarvoor zooveel ru-
moer te maken? Zoudt gij durven beweren, dat de
Geest Gods u gedreven heeft om allen den oorlog
te verklaren? Ik zeg dit niet, om u opnieuw te
gaan schelden, och had gij mij maar geheel laten
zwijgen... Gij zegt, dat gij geheel in de war zijt,
en op Farel en mij moet schelden, omdat wij door
onze brieven bewerkten, dat de broeders van Neu-
châtel u geen plaats gunnen.

Ten eerste is dat weer verzonnen, of u valsche
overgebracht, want het is mij niet in 't hoofd ge-
komen, om iets dergelijks aan de broeders te Neu-
châtel te schrijven... Gij zijt van hier naar Metz
gegaan. Welke overmoed was dat, u te beroemen
bij de vijanden van Christus, dat gij wel toegerust
waart om ons als ketters te doen veroordeelen?
En daarbij beroemt gij u er op, dat gij niets tegen
het Evangelie doen zult. Hoe wilt gij dat bewijzen?
Wanneer iemand er als 'tware zijn beroep van
maakt om tegen een dienstknecht van Christus
te strijden en hem op alle mogelijke wijze hindert
in zijn arbeid voor het koninkrijk van Christus,
dan is het wel wonderlijk om van zoo iemand te
beweren, dat hij staat aan de zijde van het Evan-
gelie”. En dan begint Calvijn als van hart tot hart
te spreken:

„Lieve Broeder, zie toch, zie toch telkens weer,
waar gij zoodoende uitkomt. Wij hebben een dienst
des Woords, die met Christus eng verbonden is.
Twijfelt gij daaraan, wij hebben een genoegzaam
zeker waarachtig getuigenis van ons geweten. Vlei
u zelf, zooals gij wilt, maar tenslotte moet gij toch
ervaren, dat gij met uw aanvallen op ons de ver-
zenen tegen de prikkels slaat... Met dit alles be-
doel ik — en ik hoop dat gij het zoo zult verstaan
— dat gij u zelve voor Gods aangezicht beproeft,
welken weg gij bewandeld hebt en dat gij niet
anderen, onschuldigen, veroordeelt om uzelf te
verdedigen, want daartoe ontbreken u zoowel de
rechtsgronden als de voorwendsels. Wanneer ik
dat bij u bereik, ben ik tevreden. Maar ik wil niet,
dat gij hierom den moed en de hoop zoudt ver-
liezen. Want wanneer gij ons rechte en zekere
tekenen van oprechtheid geeft, dan zijn wij ook
nu nog bereid ons spoedig weder te goeder trouw
met u te verzoenen, alles te vergeven, te vergeven
en voortaan uit ons geheugen te wischen. Kondet
gij mij toch in het hart zien! Want ik wensch niets
vuriger, dan u ten eerste met God te verzoenen,
wardoor het ook onder ons weer samenbinding
kon worden. Maar, geloof mij, gij kunt niet
den Heere van nut zijn in Zijn dienst, wan-
neergij niet uwhoogmoedafligten de scherpste van uw tong...

(Vermaanaan de gemeente.)

Ook weet gij, mijn beste broeders en vrienden, met
welk een openhartigheid en eenvoudigheid ik mij
te midden van u bewogen heb; daarvan zult gij mij
steeds getuigen zijn, en evenzoo mijn geweten
voor God en Zijne Engelen. Indien dikwijls ver-
schillende botterikken hadden willen doen het-
geen ik aanried: ik geloof, dat wij er ons beter
bij zouden hebben bevonden, maar wat wilt gij?

Het grootste aantal is niet altijd het gezondste
gedeelte, en noodzakelijkerwijze lijden de vreed-
zamen onder de dwaasheid van hen die slecht
geraden worden. De goede arbeid welke ik ver-
richt heb om de tegensprekenden tot rede te bren-
gen is aan allen bekend, en wanneer de menschen
haar zouden willen miskennen dan kent mijn God
haar genoeg: zoodat al het verwijt dat men mij
kan maken, hierin bestaat, dat ik het Evangelie
heb verkondigd, en het volk heb onderricht in
de kennis van den Zoon Gods, en voor de bedie-
ning van deze leer zou ik, indien ik honderd
duizend levens had, deze alle durven en willen
blootstellen aan den dood.

Daarom, mijn broeders, heb ik voor u in den breede
willen handelen over onze gevangenschap en de
dingen, die mij gedurende dezelve zijn overkomen;
en dit alles te uwer vertroosting, alhoewel ik
beken, dat er veel dingen bij zijn, welke het schrij-
ven niet waard zijn. Evenwel hoop ik, dat gij hier-
na ernstiger dingen zult zien, en van grootere
opbouw, want ik heb op den zestienden en den
zeventienden van deze maand April een twistge-
sprek gehad met den Franciscan en met ver-
schillende lieden van aanzien aangaande den voor-
rang des Pausen: maar met de hulpe Gods zal
ik u het twistgesprek een anderen keer schrijven,
en zelfs wacht ik elken dag den bisschop van
Atrecht; gij weet om wat te doen: dus zal ik u